

Συνύπαρξη γεωργικής γης με μητροπολιτικό πράσινο σε αστικό ιστό: το πάρκο Α. Τρίτση

Αλεξίου Ελένη Α.Μ.: 41001853

Όψεις του αστικού τοπίου και δημόσιος χώρος. Πόλη, φύση και νέες τεχνολογίες

Διδ. Ομάδα: Α. Αραβαντινός, Ι. Πολύζος, Ε. Χανιώτου, Σ. Μαυρομμάτη

Θερινό εξάμηνο 2017

Περιεχόμενα

Προς την προσέγγιση της υπόθεσης έρευνας.....	2
1. Αστική γεωργία.....	2
1.1 Ο ρόλος της αστικής γεωργίας	3
1.2 Τύποι αστικής καλλιέργειας.....	4
1.3 Η περίπτωση του Λονδίνου.....	6
1.4 Ελληνικά παραδείγματα	8
2. Πάρκο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Ευαισθητοποίησης Α. Τρίτση	11
2.1 Σύνομη ιστορική αναδρομή της καλλιέργειας στο πάρκο	12
2.2 Υπάρχουσες καλλιέργειες στο πάρκο	13
2.3 Δράσεις αστικής γεωργίας στο πάρκο	15
2.4 Προτάσεις εκμετάλλευσης της υπάρχουσας καλλιέργειας στο πάρκο	16
Συμπεράσματα.....	17
Βιβλιογραφία	18

Προς την προσέγγιση της υπόθεσης έρευνας..

Η εργασία αυτή ξεκινά με επιμέρους διερευνήσεις γύρω από τις έννοιες της αστικής γεωργίας, των συνεχών αστικών παραγωγικών τοπίων και του ρόλου της εφαρμογής των εννοιών αυτών στο αστικό περιβάλλον, ανατρέχοντας στην βιβλιογραφία. Προκειμένου να αναλυθούν τα παραπάνω αναζητούνται παραδείγματα αστικών καλλιέργειών στο εξωτερικό (ειδικότερα στο Λονδίνο) και σε ελληνικές μεγάλες πόλεις (με έμφαση στην Αθήνα). Επιλέγεται ως μελέτη περίπτωσης οι καλλιέργειες στο πάρκο περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης Α. Τρίτση. Ο λόγος που επιλέγεται η παραπάνω περίπτωση εντοπίζεται στο γεγονός ότι αποτελεί από τα μεγαλύτερα πάρκα μητροπολιτικής εμβέλειας στο δυτικό αστικό ιστό της Αθήνας. Μία περιοχή που υποφέρει από τις επιπτώσεις της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και είναι πολεοδομικά κορεσμένη, με ελάχιστους ελεύθερους χώρους. Σημαντικό δεδομένο στην επιλογή της περίπτωσης αυτής είναι ότι ενσωματώνει στην έκτασή του μεγάλο μέρος καλλιέργειών που συνυπάρχουν στον ίδιο χώρο με το μητροπολιτικό πράσινο. Η γεωργική γη αυτή εμφανίζει έντονα στοιχεία ιστορικότητας και κεντρικότητας στην δυτική περιοχή της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας.

Συνεπώς, η υπόθεση έρευνας αφορά την αρμονική συνύπαρξη της γεωργικής γης με το αστικό μητροπολιτικό πράσινο, διαμορφώνοντας τις όψεις του αστικού τοπίου και την λειτουργία της ως «διαδραστικού κοινωνικού χώρου» που ενισχύει την συμμετοχή, την εκπαίδευση και την προσέλκυση κοινού στο πάρκο. Μέσω των διερευνήσεων της έννοιας της αστικής γεωργίας, του ρόλου της στην καθημερινή διαβίωση των κατοίκων, των εφαρμοσμένων παραδειγμάτων, η εργασία καταλήγει στην εστίαση στην μελέτη περίπτωσης. Αναλύεται η ιστορικότητα των καλλιέργειών μέσω της σύντομης ιστορικής αναδρομής της καλλιέργειας στο πάρκο και αποτυπώνονται οι υπάρχουσες καλλιέργειες στο πάρκο, σήμερα. Αναζητούνται ενδεχόμενες δράσεις στο πάρκο που σχετίζονται με την εφαρμογή της έννοιας της αστικής γεωργίας στο πάρκο, καταλήγοντας σε προτάσεις που θα ενισχύσουν την έννοια της «αστικής γεωργίας ως «διέξοδο» στην ανάδειξη της ταυτότητας του πάρκου και της αύξησης της επισκεψιμότητας μέσω της οικειοποίησης του χώρου από τους πολίτες. Τέλος, γίνεται απόπειρα διατύπωσης προτάσεων που θα ενισχύουν την επισκεψιμότητα του πάρκου, καθιστώντας το «κοινωνικό χώρο» αναπόσπαστο κομμάτι του αστικού ιστού.

1. Αστική γεωργία

Η αστική γεωργία είναι η διαδικασία επεξεργασίας, παραγωγής, διανομής και πώλησης αγροτικών προϊόντων στον αστικό και περιαστικό χώρο μιας πόλης. (Mougeot, 2005). Η αστική γεωργία αφορά την παραγωγή αγροτικών προϊόντων προς άμεση κατανάλωση από τα νοικοκυριά των γειτονικών περιοχών, αλληλεπιδρά με το αστικό περιβάλλον και με την αστική οικονομία. Αναπτύχθηκε σαν μία απάντηση στην αστική φτώχεια ως εναλλακτική λύση παραγωγής και ανάπτυξης που θα εκμεταλλεύεται τους φυσικούς πόρους. Στις πόλεις του Δυτικού κόσμου κυριάρχησε από την εποχή της εκβιομηχάνισης της παραγωγής, από το 1970, κοινωνικά κινήματα μετέδωσαν την τάση αυτή διεθνώς και σήμερα είναι πάλι στο προσκήνιο ενόψει της οικονομικής παγκόσμιας κρίσης. Μερικά διεθνή παραδείγματα εφαρμοσμένης αστικής γεωργίας είναι οι λαχανόκηποι της Νεάς Υόρκης, του Λονδίνου, της Λισσαβόνας, της Βαρκελώνης, του Βερολίνου.

Όπως αναφέρει η Ανθοπούλου Θ. (2015) στο άρθρο της για το χωράφι στην πόλη, «Η αστική γεωργία μοιάζει να είναι ένας παράδοξος συνδυασμός καθώς συνταιριάζει δύο ετερόκλητους κόσμους, τον αστικό και τον αγροτικό». Στην πραγματικότητα, η πόλη διαχρονικά ήταν άμεσα συνδεδεμένη με την γεωργία μέχρι την εκβιομηχάνιση της γεωργικής παραγωγής. Παλαιότερα, υπήρχε σαφής διαχωρισμός αστικού περιβάλλοντος από το περιαστικό – αγροτικό χώρο ενώ σήμερα, η διάχυση της οικιστικής ανάπτυξης στον περιαστικό χώρο έχει δημιουργήσει αγροτικό – αστικό συνεχές. Αυτό πρακτικά σημαίνει την εισχώρηση του αστικού χώρου στον περιαστικό, καθιστώντας αναγκαία την εισχώρηση του φυσικού – αγροτικού περιβάλλοντος στο σύνολο του αστικού ιστού. Ο όρος τη αστικής γεωργίας αναφέρεται λοιπόν, σε μη αστικές χρήσεις μέσα στην πόλη που συνυπάρχουν διαμορφώνοντας ένα αστικό συνεχές. Εδώ τίθεται το διαχρονικό ερώτημα της συνύπαρξης ή του διαχωρισμού αντικρουόμενων αυτών χρήσεων.

Παράλληλα, με την διερεύνηση της έννοιας της αστικής γεωργίας, προσεγγίζεται η έννοια των συνεχών αστικών παραγωγικών τοπίων καθώς ενσωματώνει την έννοια της αστικής γεωργίας. Τα συνεχή παραγωγικά αστικά τοπία είναι μία έννοια που εισήχθηκε στον τομέα του αστικού σχεδιασμού το 2005 (CPULs) (Bohn & Viljoen) και αφορά την ενσωμάτωση της παραγωγής προϊόντων και της ανάπτυξης στον πολεοδομικό σχεδιασμό μιας πόλης. Μέσω της γραμμικής σύνδεσης ανοιχτών ανεκμετάλλευτων χώρων με την ύπαιθρο επιτυγχάνεται αστική παραγωγικότητα και ανάπτυξη ενώ, φιλοξενούν στην έκτασή τους δραστηριότητες αναψυχής, πολιτισμού, αστικό πράσινο, διαδρομές και αστικές καλλιέργειες. Εφαρμοσμένα παραδείγματα των CPULs αποτελούν αγροκτήματα πόλεων, δημοτικοί λαχανόκηποι, δημοτικοί κήποι, λαχανόκηποι καθώς και μικρές παραγωγικές μονάδες καλλιέργειας. Προσεγγίζοντας την έννοια της αστικής γεωργίας δημιουργείται το ερώτημα του ρόλου της στην ανάμειξη της με άλλες χρήσεις στο αστικό περιβάλλον.

1.1 Ο ρόλος της αστικής γεωργίας

Η αστική γεωργία διαδραματίζει έναν πολυλειτουργικό ρόλο καθώς ενσωματώνει στην εφαρμογή του περιβαλλοντικά, οικονομικά, κοινωνικά πλεονεκτήματα. Η επισήμανση των επιμέρους θετικών επιπτώσεων της αστικής γεωργίας στην έννοια της «βιώσιμης πόλης» αποτελεί το κίνητρο για την θεσμική κατοχύρωσή της και την ενσωμάτωση αγροτικών δραστηριοτήτων στον πολεοδομικό σχεδιασμό και στην έκταση της πόλης (Ανθοπούλου, Νικολαΐδου, 2012). Εδώ πρέπει να σημειωθεί πως παράλληλα με την ύπαρξη πλεονεκτημάτων, εντοπίζονται και μειονεκτήματα κατά την εφαρμογή της γεωργίας εντός του αστικού ιστού μιας πόλης.

Κατά την λειτουργία και υιοθέτηση της αστικής γεωργίας, βελτιώνονται οι περιβαλλοντικές συνθήκες σε μία περιοχή. Συνεισφέρει στην μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης μέσω της δέσμευσης του διοξειδίου του άνθρακα από τις καλλιέργειες και στην βελτίωση του μικροκλίματος καθώς περιορίζει το φαινόμενο της αστικής θερμικής νησίδας. Οι αστικές καλλιέργειες συμμετέχουν μαζί με τους πράσινους χώρους στην βελτίωση της ποιότητας του αστικού περιβάλλοντος και στην βιωσιμότητα της πόλης ως «πνεύμονας» πρασίνου. Επιπλέον, περιβαλλοντικά πλεονεκτήματα της χρήσης αυτής αποτελούν η βελτίωση της ποσότητας των υδάτων και της ποιότητας των εδαφών.

Παράλληλα, οι αγροτικές δραστηριότητες στην πόλη μπορούν να δημιουργήσουν νέες επιχειρήσεις και νέες θέσεις εργασίας. Σημαντικό δεδομένο αποτελεί η εκμετάλλευση ελεύθερων αδόμητων χώρων που δεν ενσωμάτωναν καμία δραστηριότητα στην έκτασή τους προκειμένου να καλλιεργηθούν. Όλα τα παραπάνω αποτελούν οικονομικά οφέλη, με επικρατέστερο αυτό της ίδιας παραγωγής τροφίμων καθώς και της διάθεσής των προϊόντων τους σε ευπαθείς ομάδες, με κοινωνικά κριτήρια μέσω του «Κοινωνικού παντοπωλείου». Καθε μία από τις παραπάνω επιπτώσεις επιδρούν στην αστική οικονομία με τελικό αποδέκτη την τόνωση ασθενέστερων οικονομικά κοινωνικών ομάδων, οδηγώντας στην μείωση της αστικής φτώχειας (Ανθοπούλου, Νικολαΐδου, 2012).

Επιπλέον, η αστική γεωργία επιδρά σε κάποιο βαθμό στην κοινωνική δομή μιας περιοχής μέσω την ανάπτυξης της κοινωνικής αλληλεγγύης και της βελτίωσης της κοινωνικής συνοχής μιας περιοχής. Το παραπάνω επιτυγχάνεται μέσω των αγροτικών δραστηριοτήτων που ενσωματώνουν την έννοια της δημιουργικότητας, ωθούν τους πολίτες στην οικειοποίηση της υπαίθρου και στην αρμονική συνύπαρξη τους στον ίδιο χώρο. Η προσέλκυση πολιτών στον δημόσιο χώρο προκειμένου να καλλιεργήσουν φυτά, λειτουργεί τόσο ως εκπαιδευτική δραστηριότητα όσο και ως διέξοδος βελτίωσης της ψυχολογίας τους (Lovell S, 2010). Στην περίπτωση της λειτουργίας «Κοινωνικού παντοπωλείου» παράλληλα με την αγροτική καλλιέργεια, συνεισφέρει στην κοινωνική οικονομία.

Διερευνώντας την έννοια της αστικής γεωργίας και την λειτουργία της στο αστικό περιβάλλον θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθούν κάποια ενδεχόμενα μειονεκτήματα της εφαρμογής της. Σε αρκετές περιπτώσεις εντοπίζεται ανταγωνιστικότητα των χρήσεων γης, δίνοντας προτεραιότητα σε δραστηριότητες πολιτισμού και αναψυχής. Επιπλέον, οι υψηλές αξίες γης και η έλλειψη χώρου λειτουργούν ως ανασταλτικός παράγοντας ενασχόλησης με την καλλιέργεια. Η απουσία κατευθυντήριων γραμμών για καλλιέργεια εντός πόλης που δημιουργεί προβλήματα πολυνομίας και γραφειοκρατίας, αποτελεί ένα αρνητικό σημείο στην εφαρμογή της. Παράλληλα, ένα διαχρονικό ζήτημα είναι τα πιθανόν προβλήματα υγείας που μπορεί να προκαλούνται από την κατανάλωση τέτοιων προϊόντων καθώς τα φυτά αφομοιώνουν τοξίνες από το μολυσμένο αστικό περιβάλλον. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί πως τα οφέλη μπορεί να είναι πολλά αλλά αφορούν την εξυπηρέτηση κατοίκων σε τοπικό επίπεδο και όχι τόσο σε υπερτοπικό.

Όλα τα παραπάνω μας υπενθυμίζουν τα σημαντικά οφέλη και τον πολύπλευρο ρόλο της αστικής γεωργίας όμως, φέρνουν στο προσκήνιο το διαχρονικό ερώτημα της συνύπαρξης αντικρουόμενων χρήσεων αστικών και μη αστικών στο ίδιο σκηνικό. Ένα σκηνικό που καλείται να ενσωματώσει μαζί με διάφορες λειτουργίες και δραστηριότητες, τις αγροτικές καλλιέργειες, ως «υποδοχέας» των σύγχρονων κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών.

1.2 Τύποι αστικής καλλιέργειας

Σε μία προσπάθεια να εντοπιστεί η τυπολογία της αστικής καλλιέργειας αναζητήθηκαν παραδείγματα που να εφαρμόζουν καλλιέργειες στην έκταση μεγάλων πόλεων. Διαπιστώθηκε πως οι καλλιέργειες

μπορούν να ομαδοποιηθούν τυπολογικά με διαφορετικά κριτήρια καθώς συγκεντρώνουν ένα σύνολο χαρακτηριστικών. Τα κριτήρια αυτά αφορούν διαφορετικές συνισταμένες όπως το ιδιοκτησιακό καθεστώς, τους χρήστες, τον σκοπό, τον χώρο, την μορφή και την λειτουργία των εφαρμοσμένων παραδειγμάτων της αστικής γεωργίας.

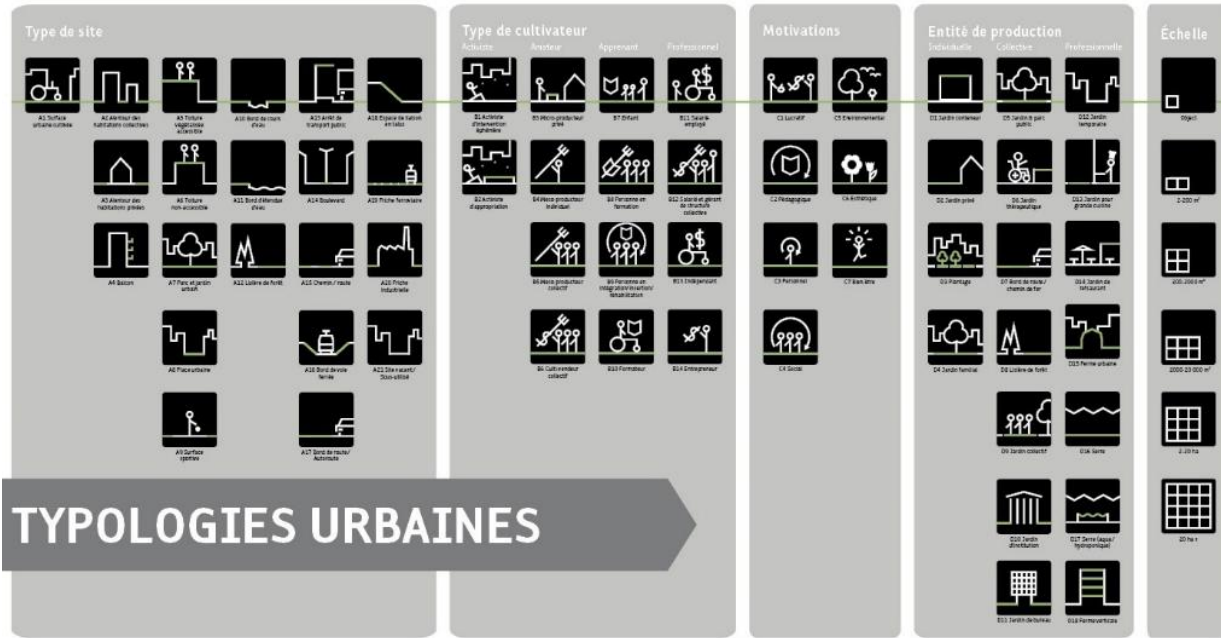
Όσον αφορά το **ιδιοκτησιακό καθεστώς** μπορεί να δημιουργηθεί αγροτική καλλιέργεια σε **δημόσια** ιδιοκτησία υπό της διαχείριση κάποιου φορέα, σε πάρκα, πλατείες, άλση, κήπους, δημοτικά πάρκινγκ, αυλές δημόσιων κτιρίων. Στην περίπτωση δημόσιας ιδιοκτησίας το θέμα της διαχείρισης είναι σημαντικό και απαιτεί την ύπαρξη ανάλογου θεσμικού πλαισίου και κατευθυντήριων γραμμών. Από την άλλη, η αστική γεωργία εφαρμόζεται και σε **ιδιωτικούς** χώρους μικρότερης συνήθως έκτασης, όπως σε οικόπεδα, αναξιοποίητους ελεύθερους χώρους, ακάλυπτους, αυλές, προκήπια ή σε τμήματα κτιρίου όπως στο δώμα, στον εξώστη, στους εξωτερικούς τοίχους και στο υπόγειο.

Οι τύποι αστικής καλλιέργειας διαφοροποιούνται και ως προς τον **σκοπό** της λειτουργίας και της δραστηριότητας αυτής. Ο σκοπός τους μπορεί να είναι εκπαιδευτικός, κοινωνικός, οικονομικός ή ακόμα και συνδυασμός όλων των επιμέρους παραγόντων. Συναντώνται λοιπόν, διαφορετικοί τύποι καλλιέργειας ως προς τον **χώρο**, την **μορφή** και την **λειτουργία** τους, στο επίπεδο του εδάφους, σε δώματα κτισμάτων, κατακόρυφες καλλιέργειες και καλλιέργειες ελεγχόμενου περιβάλλοντος (εικ. 1, 2,3).

Εικόνες 1, 2, 3: Αριστερά, καλλιέργειες εδάφους στην Κούβα (πηγή: ethnos.gr). Στη μέση, καλλιέργειες σε δώματα (πηγή: hydroponic-news.blogspot.co). Δεξιά, Κατακόρυφες καλλιέργειες στην Γαλλία (πηγή: inhabitat.com).

Μία ενδιαφέρουσα προσπάθεια καταγραφής των διαφορετικών τύπων καλλιέργειας στην πόλη παρουσιάστηκε στην 8^η Biennial europea de paisatge στην Βαρκελώνη το 2014 από τους VWA Verzone Woods Architectes. Οι τυπολογίες προκύπτουν από την συνάρθρωση διαφορετικών παραγόντων που αφορούν τον τύπο του χώρου, τον τύπο του καλλιεργητή, το κίνητρο, το είδος της καλλιέργειας και την κλίμακα (εικ. 4). Τα παραπάνω συνοψίζονται σε μία σχηματική καταγραφή των διαφορετικών τύπων που ο συνδυασμός τους μας αποδίδει την κλίμακα επέμβασης. Σύμφωνα με τους ερευνητές η κατανόηση και καταγραφή των παραπάνω τυπολογιών οδηγούν στην υιοθέτηση κατάλληλων στρατηγικών επέμβασης και πολεοδομικού σχεδιασμού που να απευθύνονται στις κοινωνικές και διατροφικές ανάγκες του πληθυσμού (Verzone, Woods, 2014).

Εικόνα 4: Τύποι της αστικής καλλιέργειας από παρουσίαση «The Food Urbanism Initiative» (πηγή: <https://www.arquitectes.cat>)

Έχοντας υπόψιν τα παραπάνω η συγκεκριμένη εργασία θα εστιάσει σε αστικές καλλιέργειες που βρίσκονται στο επίπεδο του εδάφους, υπό δημόσιο ιδιοκτησιακό καθεστώς και που διαχειρίζονται είτε από δημόσιους είτε ιδιωτικούς φορείς. Η επιλογή αυτή γίνεται θεωρώντας τα, τα πλέον ενδεδειγμένα παραδείγματα που θα μας οδηγήσουν σε προτάσεις και συμπεράσματα για την μελέτη περίπτωσης της έρευνας, τις καλλιέργειες στο πάρκο εκπαίδευσης και περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης Α. Τρίτση. Γίνεται απόπειρα να περιγραφούν κάποια παραδείγματα τόσο στο εξωτερικό, στο Λονδίνο όσο και στο εσωτερικό, στην Αθήνα.

1.3 Η περίπτωση του Λονδίνου

Το παράδειγμα του Λονδίνου επιλέχθηκε καθώς αποτελεί πρωτεύουσα που διαθέτει αρκετούς ελεύθερους πράσινους χώρους στο επίπεδο του εδάφους που καλλιεργούνται συστηματικά από **καλλιεργητές της πόλης**. Παρ' όλο που το Λονδίνο συνεισφέρει ελάχιστα στη συνολική αγροτική παραγωγή του Ηνωμένου Βασιλείου, οι κατοικοί του ενασχολούνται σε μεγάλο βαθμό με δραστηριότητες του αγροτικού τομέα. Σημαντικό δεδομένο αποτελεί η διατύπωση κατευθυντήριων γραμμών από την πολιτεία προκειμένου να παρακινήσει τους πολίτες να ασχοληθούν με την αστική γεωργία (London Assembly, 2010).

Η αστική καλλιέργεια αποτελεί πρακτική των κατοίκων του που χωροθετείται από μικρούς ιδιωτικούς χώρους έως μεγαλύτερους δημόσιους ελεύθερους χώρους στην έκταση της μεγάλης πρωτεύουσας. Εντοπίζεται **διαφορετικής κλίμακας χώροι** που ομαδοποιούνται γενικά στους εξής **τύπους**: Εμπορικά αγροκτήματα (commercial farmlands), περιφερειακά αγροκτήματα (county farms), μικρά αγροκτήματα (allotments), κοινοτικοί λαχανοκήποι (community gardens), ιδιωτικοί κήποι (private gardens), σχολικοί

κήποι (school gardens), δενδρόκηποι (orchards), πάρκα (parks) και ελεύθεροι ανεκμετάλλευτοι χώροι (vacant land). Στους παραπάνω χώρους δραστηριοποιούνται είτε κηπουροί – «αστικοί αγρότες» είτε οργανώσεις που διαχειρίζονται τις αγροτικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

Εικόνα 5: Θέση Λαχανόκηπου στο Hyde Park (πηγή χαρτογραφικού υπόβαθρου: [google.gr/maps](https://www.google.gr/maps), εικόνας: [royal.parks.org.uk](https://www.royal.parks.org.uk)).

Χαρακτηριστικά **παραδείγματα** αστικής καλλιέργειας και λαχανόκηπων στην έκταση μητροπολιτικού πάρκου αποτελούν ο λαχανόκηπος στο Kensington gardens (Hyde park, εικ.5) και στο Regent's Park (εικ.6). Τα παραπάνω λειτουργούν υπό τη διαχείριση του φορέα που έχει αναλάβει τα συγκεκριμένα πάρκα (Royal Parks) διοργανώνοντας εκπαιδευτικές και συμμετοχικές δράσεις καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου.Επίσης άλλο παράδειγμα αποτελεί ο λαχανόκηπος του St James Park υπό την διαχείριση της capital growth που στοχεύει στην παρακίνηση των πολιτών να καλλιεργούν και να παράγουν γεωργικά προϊόντα ενισχύοντας την παραγωγική τους αυτονομία, φυσική και ψυχολογική κατάσταση τους ως μέλη μιας κοινότητας σε λαχανόκηπους εντός του αστικού ιστού.

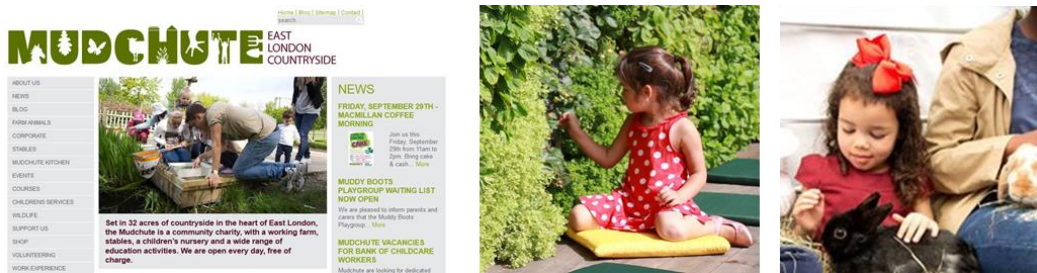
Εικόνα 6: Θέση Λαχανόκηπου στο Regent's Park (πηγή χαρτογραφικού υπόβαθρου: [google.gr/maps](https://www.google.gr/maps), εικόνας: [royal.parks.org.uk](https://www.royal.parks.org.uk)).

Τέλος, το αστικό κοινοτικό αγρόκτημα **Mudchute** αποτελεί παράδειγμα που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως υπόδειγμα για την δημιουργία αστικής καλλιέργειας εντός μητροπολιτικού πάρκου, μεγάλης πρωτεύουσας (εικ.7). Βρίσκεται σε πάρκο 130 στρεμμάτων στην καρδιά του Ανατολικού Λονδίνου, είναι οργάνωση μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα με σκοπό την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, με εκπαιδευτικές δραστηριότητες γεωργίας και κτηνοτροφίας σε διάφορες ηλικιακές ομάδες. Λειτουργεί με την οικονομική ενίσχυση πολιτών μέσω της εγγραφής ως μέλους, αγοράς προϊόντων, υιοθέτησης μικρών ζώων, δωρεάς, επινοικίασης εγκαταστάσεων για εκδηλώσεις και του εθελοντισμού (εικ.8). Τα παραπάνω παραδείγματα αναφέρθηκαν με σκοπό να λειτουργήσουν ως πηγή

έμπνευσης της μελλοντικής εφαρμογής οργανωμένων δράσεων αστικής καλλιέργειας εντός μητροπολιτικών πάρκων.

Εικόνα 7: Θέση Mudchute Park (πηγή χαρτογραφικού υπόβαθρου: google.gr/maps, εικόνας: mudchute.org).

Εικόνα 8: Αριστερά, η επίσημη ιστοσελίδα του Mudchute και δεξιά, παιδιά σε αγροτικές και κτηνοτροφικές δράσεις στο πάρκο (πηγή: mudchute.org).

1.4 Ελληνικά παραδείγματα

Αναζητώντας παραδείγματα αστικής καλλιέργειας στην Ελλάδα εντοπίστηκαν αρκετά παραδείγματα που στην πλειοψηφία τους αφορούσαν **αστικούς λαχανόκηπους** που δημιουργήθηκαν μετά την οικονομική κρίση του 2009. Ενδεικτικά, αναφέρονται οι δημοτικοί λαχανόκηποι Θέρμης, Αλεξανδρούπολης, Λάρισας, Αμαρουσίου, Αγίου Δημητρίου (εικ. 9,10,11). Παράλληλα, εντοπίστηκαν **οργανώσεις** κυρίως μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που διαχειρίζονται καλλιεργήσιμες αστικές εκτάσεις με σκοπό την επαφή του κοινού με την γεωργία, την εκπαίδευση, την στήριξη ευπαθών ομάδων του πληθυσμού.

Εικόνα 9, 10, 11: Αριστερά, δημοτικός λαχανόκηπος στη Θέρμη (πηγή: travelbook.gr). Στη μέση, δημοτικός λαχανόκηπος Αγ. Δημητρίου (πηγή: dad.gr). Δεξιά, εκπαιδευτική δράση σε λαχανόκηπο στη Θέρμη (πηγή: bibliothermi.blogspot.gr).

Οι δημοτικοί λαχανόκηποι στην Ελλάδα παρουσιάζουν αρκετά κοινά χαρακτηριστικά τόσο στην δομή της λειτουργίας του όσο και στην διαχείριση τους από τους τοπικούς φορείς. Ενδεικτικά, γίνεται παρακάτω αναφορά σε ένα παράδειγμα δημοτικού λαχανόκηπου που εγκαινιάστηκε πρόσφατα προκειμένου να εντοπιστούν τα χαρακτηριστικά στοιχεία της ελληνικής αστικής γεωργίας. «Ο **Πρότυπος Δημοτικός Λαχανόκηπος** Αειφόρου Καλλιέργειας» στο Κτήμα Καρέλλα αφορά την αξιοποίηση ελεύθερου χώρου με την δημιουργία βιολογικών καλλιεργειών δίπλα στο άλσος Συγγρού, με σκοπό την στήριξη ευπαθών ομάδων του πληθυσμού. Δημιουργήθηκε υπό την υποστήριξη της εταιρείας JIP που ανέλαβε την ανάπλαση και την αξιοποίηση του παραδόθηκε τον Απρίλιο του 2017 (εικ. 12, 13, 14). Σε 2 στρέμματα στο Κτήμα Καρελλά φυτεύτηκαν καρποφόρα δέντρα, αμπέλια, αναρριχώμενα φυτά, βότανα, αρωματικά φυτά και λαχανικά. Πρόκειται για έναν **ανοιχτό λαχανόκηπο** με εκπαιδευτικές δραστηριότητες προκειμένου οι πολίτες να αφοιμώσουν τις τεχνικές καλλιέργειας. Ενθαρύνει την συνέργεια και συμμετοχική διαδικασία των πολιτών με σκοπό την ενίσχυση της **κοινωνικής αλληλεγγύης** και συνοχής. Οι δικαιούχοι επιλέγονται με **κοινωνικά κριτήρια** προκειμένου να καλύψουν τις διατροφικές τους ανάγκες και να διαθέσουν ποσοστό των τροφίμων τους σε **Κοινωνικό Παντοπωλείο** και σε συσσίτια.

Εικόνα 12, 13, 14: Αριστερά, κάτοψη του δημοτικού λαχανόκηπου στο Μαρούσι (πηγή: cnp.gr). Δεξιά, στιγμές από τα εγκαίνια του λαχανόκηπου (πηγή: cnp.gr).

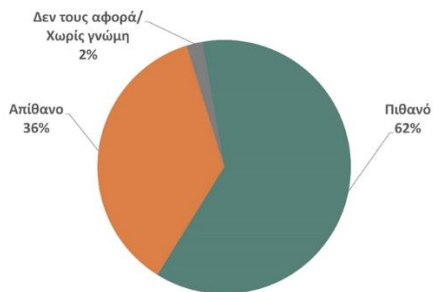
Τα βασικά κίνητρα αίτησης για λαχανόκηπο αποτελούν η ίδια παραγωγή τροφίμων, η μείωση δαπανών για τρόφιμα ανά οικογένεια, η επανασύνδεση με την γη μέσω της οικειοποίησης υπαίθρου. Παράλληλα, η δημιουργική ενασχόληση με την συγκομιδή, η συμμετοχική διαδικασία που οδηγούν στην κοινωνικοποίηση αποτελούν λόγους εκμετάλλευσης ενός τμήματος λαχανόκηποι. Ο σημαντικότερος λόγος όμως είναι οι θετικές συνέπειες στην ψυχολογία των δημοτών (Ανθοπούλου, Νικολαΐδου, 2015). Η «οργάνωση γη» αποτελεί ένα παράδειγμα μη κυβερνητικής κερδοσκοπικής οργάνωσης που διοργανώνει δράσεις που σχετίζονται με την αστική γεωργία. Ιδρύθηκε το 2010 με κύριο στόχο την ευημερία της κοινωνίας μέσω των φυσικών πόρων και την προσωπική επαφή του κοινού με τη φύση. Το

2012, ιδρύθηκε το «Κέντρο της Γης» δίπλα από το πάρκο Α. Τρίτση που αποτελεί ανοιχτό κέντρο περιβαλλοντικής εκπαίδευσης που διοργανώνει δράσεις για την εκπαίδευση μαθητών και κοινού. Παράλληλα, διοργανώνει εργαστήρια καλλιεργητικών δραστηριοτήτων για ενήλικες και παιδιά, δράσεις με στόχο την εκπαίδευση ανέργων που θέλουν να δραστηριοποιηθούν στην γεωργία καθώς και σεμινάρια για ευπαθείς ομάδες (ΑΜΕΑ, πρόσφυγες) με σκοπό την κοινωνική τους ενσωμάτωση. Εδώ αξίζει να σημειωθεί η διάκριση που έλαβε τον Σεπτέμβριο του 2016 για καλύτερη αστική πρωτοβουλία ένωσης του ανθρώπου με την φύση από την Παγκόσμια Ένωση για την Προστασία της Φύσης.

Παρατηρείται λοιπόν, πως κοινός στόχος των εφαρμοσμένων παραδειγμάτων της αστικής γεωργίας είναι η επανασύνδεση του ανθρώπου με την ύπαιθρο, η στήριξη αδύναμων κοινωνικών ομάδων, η βελτίωση της ψυχολογίας των πολιτών. Αυτό που διαφέρει είναι ο φορέας που αναλαμβάνει την διαχείριση που αποτελεί σημαντικό κομμάτι της υλοποίησης της αστικής καλλιέργειας. Εδώ αξίζει να σημειωθεί η έρευνα «Καλύτερη ζωή» για την αστική γεωργία που έγινε από την Public Issue με ανάθεση της WWF το 2013 (σε στατιστικό δείγμα στην Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ηράκλειο και Λάρισα). Διαπιστώθηκε πως ποσοστό 62% των ερωτηθέντων θεωρεί πιθανό να συμμετέχει ενεργά σε αστικό λαχανόκηπο ενώ, ποσοστό 55 – 61% διατύπωσε πως ο λόγος που δεν έχει δοκιμάσει να καλλιεργήσει εντός της πόλης είναι η έλλειψη χώρου (εικ.15, 16). Η παραπάνω έρευνα υποδηλώνει την αυξανόμενη ανάγκη του πληθυσμού να **οικειοποιηθεί την γη** μέσω της αγροτικής καλλιέργειας.

ΠΙΘΑΝΟΤΗΤΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΕ ΑΣΤΙΚΟ ΛΑΧΑΝΟΚΗΠΟ

Αν υπήρχε περίπτωση να φτιαχτεί ένας τέτοιος κοινός λαχανόκηπος στη γειτονιά σας, εσείς στο χρόνο που έρχεται (μέσα στους επόμενους 12 μήνες), πόσο πιθανό θα ήταν να συμμετέχετε στη δημιουργία, την οργάνωση και λειτουργία του;

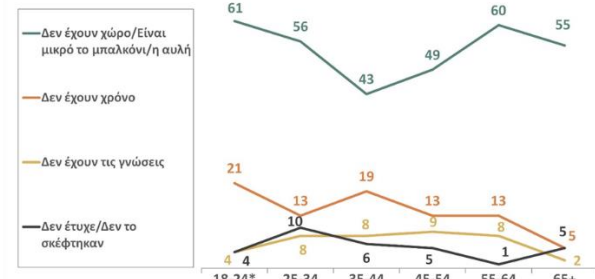
public issue www.publicissue.gr

2013016 / Δείγμα 15

ΛΟΓΟΙ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΧΟΥΝ ΛΑΧΑΝΟΚΗΠΟ

Για ποιο λόγο θα λέγατε ότι δεν έχετε δοκιμάσει να καλλιεργήσετε λαχανικά ή φρούτα στον κήπο ή τη βεράντα σας; Όσοι δεν έχουν δοκιμάσει να καλλιεργήσουν λαχανικά ή φρούτα στον κήπο/βεράντα τους, αυθόρμητες, πολλαπλές απαντήσεις, κατά ηλικιακή κατηγορία

* Ενδεικτικά στοιχεία λόγω μικρής αριθμητικής βάσης

public issue www.publicissue.gr

2013016 / Δείγμα 12

Εικόνα 15, 16: Αποτελέσματα της έρευνα «Καλύτερη ζωή» για την αστική γεωργία που έγινε από την Public Issue με ανάθεση της WWF το 2013 (πηγή: publicissue.gr).

2. Πάρκο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Ευαισθητοποίησης Α. Τρίτση

Το πάρκο Τρίτση, έκτασης 913 στρεμμάτων, βρίσκεται σε μία περιοχή πολεοδομικά κορεσμένη με κατοικίες 2-3 ορόφων, αποτελώντας ένα σημαντικό πνεύμονα πρασίνου για την περιοχή που υποφέρει από ατμοσφαιρική ρύπανση. Γειτνιάζει με τρεις Δήμους βορείως, με τον Δ. Καματερού, ανατολικά, με το Δ. Αγίων Αναργύρων και δυτικά, με το Δ. Ίλιον. Τα δυτικά και ανατολικά του όρια περιγράφονται από δύο πρωτεύουσες αρτηρίες της μητροπολιτικής Αθήνας, κατέχοντας πέντε κύριες εισόδους, προσβάσεις προς το εσωτερικό του πάρκου (εικ.17).

Επίσης, αποτελεί μέρος του στρατηγικού σχεδίου **σύνδεσης των χώρων πρασίνου** στην μητροπολιτικής περιοχής των Αθηνών σύμφωνα με το Ερευνητικό Πρόγραμμα ΕΜΠ που εκπονήθηκε το 2013 από την Σχολή Αρχιτεκτόνων: Διερεύνηση στρατηγικών για την δικτύωση των αστικών παρεμβάσεων στο Μητροπολιτικό κέντρο Αθηνών. Σήμερα διαχειρίζεται από νεοσύστατο φορέα με κοινωφελή χαρακτήρα, μη κερδοσκοπικό που συστάθηκε με σκοπό την ανάδειξη της ταυτότητας του Πάρκου Α. Τρίτση ως «**πάρκο εκπαίδευσης και περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης**» όπως αναφέρθηκε από τον Πρόεδρο Κον Ι. Πολύζο σε ομιλία στα πλαίσια επιστημονικού τριήμερου για το Πάρκο (Ιούνιος, 2017).

Εικόνα 17: Χάρτης που αποτυπώνει της θέση του πάρκου Α. Τρίτση και τις κύριες προσβάσεις (ίδια επεξεργασία, υπόβαθρο: [google.gr/maps](https://www.google.gr/maps)).

Αναφερόμενοι στους δύο παραπάνω στρατηγικούς στόχους δύο έννοιες που αναλύθηκαν παραπάνω έρχονται στο προσκήνιο, η έννοια της αστικής γεωργίας και των συνεχών αστικών παραγωγικών τοπίων. Δύο έννοιες που μπορούν να λειτουργήσουν σαν διέξοδος στην ανάδειξη της μοναδικότητας, ιστορικότητας των καλλιεργειών και της διαφοροποίησης του πάρκου Α. Τρίτση από οποιαδήποτε άλλη έκταση μητροπολιτικού πρασίνου. Αποτελεί έκταση όπου ενσαρκώνεται η συνύπαρξη αντικρουόμενων χρήσεων, αστικών και μη αστικών (γεωργικών) με σύμμαχο το μητροπολιτικό πράσινο του πάρκου.

Παράλληλα, η υιοθέτηση ενός επιπλέον στατηγικού στόχου που αποτελεί διερεύνηση αυτού του δικτύου πρασίνων χώρου υιοθετώντας όμως την έννοια των συνεχών παραγωγικών αστικών τοπίων (CPULs). Αφορά την επιδίωξη δικτύωσης χώρων πρασίνου, ανεκμετάλλευστων χώρων με τον περιαστικό χώρο μέσω της εφαρμογής αστικών καλλιεργειών σε τμήματα κατά μήκων των αξόνων.

2.1 Σύντομη ιστορική αναδρομή της καλλιέργειας στο πάρκο

Το 1838, ο Ιωάννης Παπαθεοδώρου Λεφάκης πουλάει το κτήμα που διατηρούσε στο σημείο που βρίσκεται σήμερα ο Πύργος Βασιλίσσης στο πάρκο Τρίτση (300 στρεμμάτων) στους Άγγλους John Williams και George Miles. Καλλιέργησαν συστηματικά το κτήμα φυτεύοντας αμπέλια, οπωροφόρα δένδρα και δημιουργώντας τις απαραίτητες εγκαταστάσεις και κήπους. Το 1840, ο Miles αποχώρησε και ο Williams απέμεινε μόνος του να συνεργάζεται με κηπουρούς από την Μάλτα και γεωργούς από το Μενίδι. Παρ' όλη την τεράστια επένδυση και εργασία που είχαν αποδώσει στο κτήμα, δεν έφερε τους «καρπούς» που ανέμεναν και τελικά αποχώρησαν πουλώντας την έκταση το 1848 στον Δημήτριο Κοντάκη. Τον Σεπτέμβριο του 1848, αγοράστηκε η έκταση από του βασιλείς και επεκτάθηκε με νέες αγορές έως το 1861 (ενιαίο κτήμα των 2500 στρεμμάτων) καθώς η περιοχή προσέλκυσε το ενδιαφέρον της βασίλισσας Αμαλίας.

Η διαμόρφωση του κτήματος ξεκίνησε αμέσως με την προσωπική ενασχόληση της βασίλισσας Αμαλίας που ανέθεσε την διαμόρφωση των κήπων στους γνωστούς βασιλικούς κηπουρούς Σμιτ και Μπαρώ, προσέλαβε εργάτες από γειτονικά χωριά και αμπελουργούς από τα Μέγαρα. Στο κτήμα καλλιεργήθηκαν οπωροφόρα δένδρα (3700 μουριές) στρέμματα φυσικιές, αμπέλια ελαιόδενδρα, καλλωπιστικά φυτά, βαμβάκι, βρώμη, καλαμπόκι, τριφύλλι, πατάτες, κουκιά και φασόλια. Παράλληλα, αγοράστηκαν πολλά ζώα και πτηνά που έφεραν στον κτήμα. Σκοπός και όραμα της βασίλισσας Αμαλίας ήταν να δημιουργήσει ένα «Πρότυπο Κέντρο Γεωργίας και Κτηνοτροφίας» που θα παρακινούσε τους κατοίκους των γύρω χωριών να ασχοληθούν αποκλειστικά με την γεωργία και κτηνοτροφία. Αξιοσημείωτο είναι πως τα προϊόντα του κτήματος έλαβαν πολλές διακρίσεις και βραβεύσεις σε εκθέσεις. Μετά το 1861 που οι βασιλείς εκδιώχθηκαν το αγρόκτημα εγκαταλήφθηκε και ερήμωσε καθώς όλα θύμιζαν την απολυταρχία του βασιλιά και προκαλούσαν απέχθεια στον λαό.

Κατά την Β' Εθνική Συνέλευση του 1861 τα κτήματα και τα ανάκτορα χαρακτηρίζονται Εθνική ιδιοκτησία και το κτήμα «Επταλόφου» βρίσκεται υπό την διαχείριση του Υπουργείου Οικονομικών. Ύστερα από κάποια χρόνια το κτήμα περνάει στα χέρια του Φερνάρδου και της Λαυρίας Σερπιέρη ο οποίος αποφασίζει την αναβίωση του αγροκτήματος καθώς ο γιος τους είχε εξειδικευμένες αγροτικές γνώσεις καθώς ήταν γεωπόνος. Το 1931, συστήνει την «Αγροτική Εταιρεία Πύργου Βασιλίσσης Α.Ε.» με στόχο την αναβίωση του οράματος της βασίλισσας Αμαλίας. Η επιτυχία της Ανώνυμης Εταιρείας κατέστη τεράστια παράγοντας πολλά κτηνοτροφικά και αγροτικά προϊόντα λαμβάνοντας διακρίσεις για τα σταφύλια του και το κρασί του γνωστό ως «Tour la Reine», εξάγοντας στο εξωτερικό μεγάλες ποσότητες κρασιού και βερμούτ.

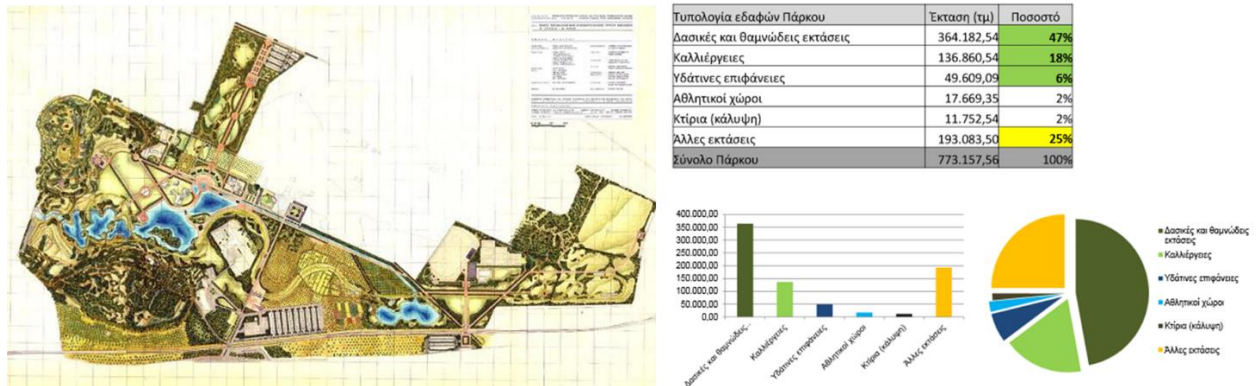
Κατά την διάρκεια των πολέμων το κτήμα τροφοδότησε τις γύρω περιοχές με τρόφιμα αλλά η τεράστια οικιστική ανάπτυξη οδήγησε στην συρρίκνωσή του μετά τους πολέμους. Μετά την συρρίκνωση και του κτήματος του Πύργου Βασιλίσσης φιλοξενείται σε αυτό οι «Σχολές Μηχανικής Καλλιέργειας Πύργου

Βασιλλίσης» που η κοινότητα των Νέων Λιοσίων τους παρέχει οικονομική στήριξη. Στο πέρασμα του χρόνου το κτήμα μεταβλήθηκε συρρικνώθηκε σαν αντίκρισμα της πίεσης της οικιστικής ανάπτυξης των γειτονικών περιοχών.

Το 1987, ξεκίνησαν οι διαβουλεύσεις για την διάσωση του πάρκου ως σημαντικού «πνεύμονα πρασίνου» και το 1992 ξεκίνησαν οι διαδικασίες υλοποίησης της απόφασης αυτής προκειμένου να σωθεί από τις γειτονικές πιέσεις της οικιστικής ανάπτυξης. Με απόφαση της κτηματικής εταιρείας του Δημοσίου παραχωρείται η έκταση του πάρκου (913 στρέμματα) στον Οργανισμό Αθήνας (11.3.93/Δ29/Απόφαση ΔΣ) με σκοπό την δημιουργία ενός μητροπολιτικού πάρκου περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης. (Ομιλία Μαρίας Παπαϊωάννου, Ιούνιος 2017) Ο ΟΡΣΑ εισηγείται την ίδρυση φορέα που θα διοικεί το πάρκο και θα εποπτεύεται από το Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. «οργανισμός διαχείρισης και διοίκησης του πάρκου περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης Αντώνης Τρίτσης» ΦΕΚ 172/ΤΕΥΧΟΣ Α 26.7.2002. Σκοπός του οργανισμού θα ήταν η ενημέρωση, εκπαίδευση και περιβαλλοντικής ευαισθητοποίηση των πολιτών με κάθε σύγχρονο μέσο και με δραστηριότητες που θα λάμβαναν χώρα είτε εντός, είτε εκτός του πάρκου.

2.2 Υπάρχουσες καλλιέργειες στο πάρκο

Το πάρκο ευτυχώς χάρη στον αρχικό σχεδιασμό της δεκαετίας του '90 από την ομάδα του μεγάλου έλληνα πολεοδόμου Θύμιου Παπαγιάννη (εικ.18), έχει πολλές χρήσεις συμβατές με τον χαρακτήρα του καθώς, διατηρήθηκαν οι υπάρχουσες καλλιέργειες (Μπελαβίλας, 2017). Τονίζεται η «μοναδικότητα» του πάρκου καθώς διαθέτει **18% της έκτασης του καλλιέργειες** που συνυπάρχουν με το μητροπολιτικό πράσινο, συνθέτωντας ένα «πρωτόγνωρο» τοπίο που δεν συναντά κανείς σε άλλο μητροπολιτικό πάρκο (εικ.19). Οι καλλιέργειες αυτές συγκεντρώνουν πλήθος σπάνιων πτηνών αποτελώντας ένα καταφύγιο για την πανίδα του.

Εικόνες 18, 19: Αριστερά, κάτοψη του πάρκου από το γραφείο του Θ. Παπαγιάννη, το 1992 (πηγή: parkotritsis.gr). Δεξιά, πίνακας και διάγραμμα για την υπολογία των εδαφών του πάρκου από την ομιλία Ν. Μπελαβίλα, Ιουνίου 2017 (πηγή: parkotritsis.gr).

Αναγνωρίζοντας την «ιστορικότητα» των καλλιεργειών του πάρκου έγινε απόπειρα να καταγραφούν σε χάρτη οι υπάρχουσες καλλιέργειες στην έκταση του (εικ. 20. 21). Η μεγαλύτερη έκταση είναι αυτή που καταλαμβάνουν οι φυσικιές ενώ, κατέχουν εξίσου μεγάλη έκταση οι ελιές και μικρότερη οι αμυγδαλιές. Επίσης, στο πάρκο εντοπίστηκαν συστάδες με άγριες ροδιές, και εσπεριδοειδή (λεμονιές και πορτοκαλιές). Διάσπαρτα στο πάρκο υπάρχουν μουριές και συκιές ενώ, δίπλα στην μεγάλη έκταση των φυσικιών εντοπίστηκαν απομεινάρια αρωματικών φυτών που ίσως αποτελούν δείγμα της δημιουργίας

του Πρότυπου κέντρου βιολογικής καλλιέργειας ύπο την διαχείριση του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών που θα αναλυθεί παρακάτω.

Εικόνα 20: Είδη καλλιεργείας στο πάρκο (πηγή: ίδια επεξεργασία).

Εικόνα 21: Χάρτης με τις υπάρχουσα καλλιεργίσιμα είδη στο πάρκο Α. Τρίτση (πηγή: ίδια επεξεργασία).

2.3 Δράσεις αστικής γεωργίας στο πάρκο

Το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών δημιούργησε «**Πρότυπο κέντρο βιολογικών καλλιεργειών** Πάρκου Περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης Πύργου Βασιλίσσης» εκμεταλλεύόμενο τις υπάρχουσες καλλιέργειες (Ερευνητικό πρόγραμμα, Γ.Π.Α.). Δημιουργήθηκε βιολογική καλλιέργεια, με μειωμένη κατεργασία εδάφους, με ανακύκλωση υλικών ζωικής και φυτικής προέλευσης και απαγόρευση χρήσης χημικών ουσιών. Σκοπός του ερευνητικού προγράμματος ήταν η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των κατοίκων γειτονικών δήμων, η πιλοτική ανάπτυξη βιολογικής καλλιέργειας, η παροχή γνώσεων για την ανάπτυξη βιολογικών καλλιεργειών σε αστικές και περιαστικές περιοχές και η εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση πολιτών. Αναλύθηκαν τα κλιματολογικά δεδομένα της περιοχής με σκοπό την άρτα διαχείριση του εδάφους, του νερού και των υπολλειμάτων καλλιέργειας.

Στο παραπάνω ερευνητικό πρόγραμμα έλαβαν μέρος φοιτητές του Γ.Π.Α. για την πρακτική τους εξάσκηση, υποψήφιοι διδάκτορες και μεταπτυχιακοί φοιτητές για την εκπόνηση πειραμάτων στα πλαίσια της έρευνάς τους, μαθητές σε εκπαιδευτικές εκδρομές σχολείων και ενδιαφερόμενοι σε επιστημονικά σεμινάρια. Οι καλλιέργειες του αγροκτήματος που χρησιμοποιήθηκαν ήταν κυρίως υπάρχουσες φυσιτικές (940 δένδρα) αμυγδαλιές (75 δένδρα) ελιές (75 δένδρα). Επίσης φυτεύτηκαν κηπευτικά – λαχανοκομικά, αμπέλια και αρωματικά φυτά.

Βρέθηκε πως τα αρωματικά φυτά παρουσίαζαν πολύ καλή προσαρμογή στην συγκεκριμένη περιοχή, με ελάχιστες απαιτήσεις καλλιέργειας και αποτελούν σημαντικό αντικείμενο εμπορίου. Όσον αφορά τις φυσιτικές γνωματεύτηκε πως δεν βρίσκονται σε παραγωγική ηλικία πια, με εντομολογικές προσβολές και μυκητολογικές ασθένειες. Επίσης, η καλλιέργειά τους πρέπει να αντιμετωπίζεται με πρόσθετα καλλιεργητικά μέτρα όπως κλάδεμα, χαράκωμα, αραίωμα καρπών. Ακόμα και αν ληφθούν τα παραπάνω μέτρα η παραγωγική ηλικία δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερη των 100 ετών (Μπούχελος, 2006).

Εικόνες 22, 23, 24, 25: Δράσεις στο πάρκο σήμερα (πηγή: edra-coop.gr).

Παράλληλα, έγιναν δενδροφυτεύσεις που πραγματοποιούν τα σχολεία που επισκέπτονται τον χώρο και πραγματοποιούνται εκθέσεις οικολογικών και βιολογικών προϊόντων σε ετήσια βάση, από ιδιώτες παραγωγούς σε οργανωμένη μορφή στα μονοπάτια του Πάρκου. Επίσης, η ομάδα «**αγρός**» έχει δημιουργήσει αυτοδιαχειριζόμενο κατειλημμένο έδαφος (λαχανόκηπος – συμμετοχική διαδικασία) και πραγματοποιεί δράσεις που σχετίζονται με καλλιεργητικές δραστηριότητες εντός του πάρκου, διαθέτοντας «ημερολόγιο χωραφιού» που ανακοινώνονται οι διάφορες εκδηλώσεις στην διάρκεια του έτους. Τέλος, η «ΕΔΡΑ», οργάνωση Κοινωνικών Συνεταιριστικών Δράσεων Ευπαθών Ομάδων πραγματοποιεί περιβαλλοντικό πρόγραμμα «**Στο βάθος... Κήπος**» που αφορά την εκπαίδευση μαθητών

σχολείου (εικ.22,23,24,25). Συνεπώς, εντοπίστηκαν αρκετές δράσεις στο πέρασμα του χρόνου που σχετίζονται με την έννοια της αστικής γεωργίας στην έκταση του πάρκου.

2.4 Προτάσεις εκμετάλλευσης της υπάρχουσας καλλιέργειας στο πάρκο

Το θέμα της **διαχείρισης** των καλλιεργειών του πάρκου αποτελεί «κλεδί» στην επιτυχία του στοιχήματος ενσωμάτωσης της έννοιας της αστικής γεωργίας στην έκτασή του. Προκειμένου να υλοποιηθεί η αναβάθμιση των καλλιεργειών κρίνεται απαραίτητη η σύσταση φορέων και οργανώσεων που να διαχειρίζονται τις δράσεις στο πάρκο. Κάθε φορέας θα πρέπει να αναλάβει διαφορετική θεματική ενότητα και στόχο. Ενδεικτικά, οι στόχοι που προτείνονται αφορούν την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση κατοίκων γειτονικών δήμων, την ανάπτυξη βιολογικής καλλιέργειας, την παροχή γνώσεων για την ανάπτυξη βιολογικών καλλιεργειών σε αστικές και περιαστικές περιοχές και την διάθεση προϊόντων σε Κοινωνικό παντοπωλείο.

Εικόνα 26: Χάρτης με υπάρχουσες καλλιέργειες και προτάσεις (πηγή: ίδια επεξεργασία).

Προτείνεται λοιπόν η **ενίσχυση της αστικής γεωργίας** εντός του πάρκου μέσω της διοργάνωσης εκπαιδευτικών προγραμμάτων για μαθητές, σεμινάριων για διάφορες ηλικιακές ομάδες (συγκομιδής ελιάς, αμυγδάλου), σεμινάριων για τον κύκλο παραγωγικής δραστηριότητας (φυσικιές και τις ασθένειες). Επιπλέον, η φύτευση εκτάσεων με αρωματικά φυτά (λεβάντα, λεβαντίνη, φασκόμηλια, δενδρολίβανο) θα αποτελούσε ενδεδειγμένη λύση καθώς, διαπιστώθηκε πως τα αρωματικά φυτά έχουν πολύ καλή προσαρμογή στην περιοχή. Επίσης, αποτελούν εμπορεύσιμο προϊόν που θα μπορούσε να διατεθεί προς πώληση με σκοπό την οικονομική ενίσχυση της λειτουργίας του πάρκου. Η σποραδική φύτευση επιπλέον καρποφόρων δέντρων (συκιές, ροδιές, μουριές, φραγκοσυκιές) που απαιτούν ελάχιστη φροντίδα θα αποτελούσε μία καλή λύση για την στήριξη των οικονομικά ασθενέστερων

ομάδων του πληθυσμού μέσω της διάθεσης των καρπών τους. Επιπροσθέτως, η δημιουργία δημοτικών λαχανόκηπων σε μία μικρή έκταση του πάρκου κατά τα πρότυπα των παραδειγμάτων που αναφέρθηκαν σε αυτή την έρευνα, με διάθεση επιμέρους τμημάτων τους σε ευπαθείς ομάδες των Δήμων της γειτονικής περιοχής.

Αναγνωρίζοντας την σημασία της υπάρχουσας γραμμής τρένου προτείνεται η επαναλειτουργία της με την δημιουργία ψυχαγωγικών διαδρομών τρένου με στάσεις σε διαφορετικές καλλιέργειες και εκπαιδευτικές δράσεις. Επιτακτική είναι η ανάγκη πρότασης διαδρομών περιπάτου από κάθε διαφορετική πρόσβαση στο πάρκο που θα οδηγούν στις καλλιέργειες και θα ενσωματώνουν καλλιεργητικές δράσεις. Τέλος, αν και η έννοια της αστικής γεωργίας στην Ελλάδα δεν αφορά την κτηνοτροφία (στο εξωτερικό περιλαμβάνει και τα δύο) θα αποτελούσε «μαγνήτης» για τα μικρά παιδιά και τις οικογένειες, η εισαγωγή οικόσιτων ζώων που θα μπορούσαν να τα υιοθετήσουν. Όλες οι παραπάνω προτάσεις θα λειτουργούσαν ως «πολλαπλασιαστής» της επισκεψιμότητας στο πάρκο, της κοινωνικής συνοχής της περιοχής καθώς και της αύξησης των εσόδων προκειμένου να λειτουργεί το πάρκο αυτόνομα.

Συμπεράσματα

Διερευνώντας την έννοια της αστικής γεωργίας και εφαρμοσμένων παραδειγμάτων διαπιστώθηκε πως στην ελληνική πραγματικότητα δεν έχουν διατυπωθεί οργανωμένες κατευθυντήριες γραμμές για την ενασχόληση με αυτό τον τομέα. Σε αντίθεση με τα παραπάνω, στο εξωτερικό εντοπίστηκε ηχηρή παρουσία της πολιτείας στην διατύπωση του πλαισίου που συνοδεύει την έννοια αυτή. Παράλληλα, εντοπίστηκε σημαντική συμμετοχή των πολιτών σε δράσεις και δραστηριότητες που έχουν να κάνουν με την επανασύνδεση με την γεωργική γη στην έκταση μεγάλων πόλεων. Θεωρήθηκε λοιπόν, ως ένας τομέας που μπορεί να λάβει μεγαλύτερες διαστάσεις και απήχηση στην χώρα μας, αναγνωρίζοντας τον πολύπλευρό θετικό ρόλο της στο αστικό περιβάλλον. Σημαντική θέση στην εφαρμογή του κατέχει η διαχείριση, η σύσταση οργανώσεων και φορέων που θα προωθούν όσα πραγματεύεται η έννοια αυτή. Η εφαρμογή της σε διάφορες κλίμακες στο πάρκο Τρίτση θα αποτελούσε το έναυσμα της διάδοσης της σε μεγαλύτερο βαθμό στον ελληνικό χώρο.

Η γεωργική γη μπορεί να συνυπάρξει αρμονικά με το αστικό μητροπολιτικό πράσινο μέσω της ανάπτυξης βιολογικής καλλιέργειας που αποτελεί ήπια γεωργική δραστηριότητα. Η ενίσχυση της γεωργίας στο πάρκο μπορεί να οδηγήσει στην λειτουργία του ως «διαδραστικός κοινωνικός χώρος» που ενισχύει την συμμετοχή, εκπαίδευση και την προσέλκυση κοινού στο πάρκο. Η έννοια της αστικής γεωργίας στο πάρκο μπορεί να θεωρηθεί ως «διέξοδος» της ανάδειξης της ταυτότητας του πάρκου, της ιστορικότητας και μοναδικότητας των καλλιεργειών. Παράλληλα, να ευνοήσει την αύξηση της επισκεψιμότητας και του εθελοντισμού μέσω της ψυχολογικής ανάτασης του κοινού από την συμμετοχή σε τέτοιου είδους δράσεις. Εδώ πρέπει να σημειωθεί, η σημασία της διαχείρισης των δράσεων αυτών ως έννοιας «κλειδί» στην επιτυχία εφαρμογής αυτού του εγχειρήματος. Τέλος, η εφαρμογή των επιμέρους προτάσεων θα προσέδιδε έναν «αέρα» πάρκου μητροπολιτικής εμβέλειας, υποδειγματικού για την πιλοτική ανάπτυξη της αστικής γεωργίας σε μεγαλύτερη κλίμακα, παράδειγμα που λείπει από την ελληνική πραγματικότητα. Θα μπορούσε να μας καθοδηγήσει στην οργανωμένη διατύπωση κατευθυντήριων

γραμμών εφαρμογής αστικής γεωργίας, να αποτελέσει πηγή έμπνευσης και να ανοίξει έναν ορίζοντα στην ελληνική πολιτεία.

Βιβλιογραφία

Ανθοπούλου, Θ. επιμ. (2012). «Αστική Γεωργία. Κοινωνική ένταξη και Βιώσιμη Πόλη. Μελέτη δύο αστικών δημοτικών αγροκηπίων (Δ.Θέρμης και Αλεξανδρούπολης)», Τελική έκθεση (χρηματοδότηση Πράσινο Ταμείο- Υ.Π.Ε.Κ.Α.). Αθήνα: Πάντειο Παν/μιο, 330 σελ.

Ανθοπούλου Θ. (2015) «Το χωράφι στην πόλη: Αστική γεωργία και αλληλέγγυα δίκτυα παραγωγών-καταναλωτών σε γειτονιές της Αθήνας», πηγή: www.athenssocialatlas.gr

Ανθοπούλου Θ., Νικολαΐδου Σ., (2015) «Οι καλλιεργητές της πόλης», πηγή: www.athenssocialatlas.gr

Μπελαβίλας Ν. (2017) «Πάρκο Τρίτση: Αποτίμηση της σημερινής κατάστασης, στρατηγική-κατευθύνσεις-προτάσεις» Ομιλία στα πλαίσια του Επιστημονικού και περιβαλλοντικού τριήμερου στο Μητροπολιτικό Πάρκο “Αντώνης Τρίτση”, 9-11 Ιουνίου 2017, πηγή: www.parkotritsis.gr/draseis-kai-ekdilwseis/

Μπούχελος Κ. (2006) «Γνωμάτευση για τις φυσικιές του Πάρκου», Εργαστήριο Γεωργ. Ζωολογίας & Εντομολογίας, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, πηγή: www.parkotritsis.gr/ereunes-kai-meletes/

Πολύζος Ι. (2017) «Προστασία και ανάδειξη Μητροπολιτικών χώρων πρασίνου, ο ρόλος του μητροπολιτικού πάρκου Τρίτση» Ομιλία στα πλαίσια του Επιστημονικού και περιβαλλοντικού τριήμερου στο Μητροπολιτικό Πάρκο “Αντώνης Τρίτση”, 9-11 Ιουνίου 2017, πηγή: www.parkotritsis.gr/draseis-kai-ekdilwseis/

Παπαϊωάννου Μαρία, (2017) «Πάρκο Τρίτση: Οικοδομώντας στην Περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και στην οικολογική ταυτότητα» Ομιλία στα πλαίσια του Επιστημονικού και περιβαλλοντικού τριήμερου στο Μητροπολιτικό Πάρκο “Αντώνης Τρίτση”, 9-11 Ιουνίου 2017, πηγή: www.parkotritsis.gr/draseis-kai-ekdilwseis/

Χατζηπέτρου Αυγή, Χριστίδου Λιάνα, Χριστοφοράκη Κατερίνα (2009) «Πάρκο Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης Αντώνης Τρίτση», Διπλωματική Διάλεξη, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχ. ΕΜΠ, Επιβλ. καθηγητής: Γιώργος Χαϊδόπουλος.

Ερευνητικό πρόγραμμα ΕΜΠ (2013) Σχολή Αρχιτεκτόνων: Διερεύνηση στρατηγικών για την δικτύωση των αστικών παρεμβάσεων στο Μητροπολιτικό κέντρο Αθηνών, Αθήνα, πηγή: https://www.arch.ntua.gr/sites/default/files/resource/4540_/b_phase.pdf

London Assembly (2010) “Cultivating the Capital: Food growing and the planning system in London” Planning and House Committee, London, πηγή: www.london.gov.uk/

Lovell S. (2010) “Multifunctional Urban Agriculture For Sustainable Land Use Planning In The United States”, University of Illinois, Department of Crop Sciences,

Mougeot L. (2005) “Agropolis - The Social, Political and Environmental Dimensions of Urban Agriculture”, London

Verzone C., Woods C. (2014) “The food urbanism initiative”, 8A Biennial 2014, Barcelona, πηγή: www.arquitectes.cat/iframes/paisatge/cat/mostrar_projecte.php?id_projecte=8463&lan=en

Viljoen A. and Bohn K. (2005) “Continuous Productive Urban Landscapes (CPULs): designing urban agriculture for sustainable cities” Oxford: Architectural Press

6/11.03.1993/Δ 29 απόφαση ΔΣ

ΦΕΚ 172/ 26.7.2002

Διαδικτυακές πηγές

hydroponic-news.blogspot.com

bibliothermi.blogspot.gr

agros.espivblogs.net/

www.ethnos.gr

www.inhabitat.com

www.royal.parks.org.uk

www.google.gr/maps

www.dad.gr

www.cnn.gr

www.publicissue.gr

www.organizatiionearth.org

www.parkotritsis.gr

www.mudchute.org

www.capitalgrowth.org

www.arquitectes.cat

www.edra-coop.gr